

Цитування:

Рева Т. С. Біографізм у театральному мистецтві України 2022–2025 років як засіб репрезентації національної ідентичності. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2025. № 2. С. 64–69.

Рева Тетяна Сергіївна,

кандидат політичних наук, доцент,
учений секретар Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0002-9569-584X>
tutti@ukr.net

Reva T. (2025). Biographism in Ukrainian Theatrical Art in 2022–2025 as a Means of National Identity Representation. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 2, 64–69 [in Ukrainian].

БІОГРАФІЗМ У ТЕАТРАЛЬНОМУ МИСТЕЦТВІ УКРАЇНИ 2022–2025 РОКІВ ЯК ЗАСІБ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Метою дослідження є аналіз рефлексій біографій видатних представників культури України в сучасних театральних постановках 2022–2025 років. **Методологією дослідження** виступає міждисциплінарний підхід, що дозволяє використовувати наукові розробки з літературознавства, культурології, філософії, мистецтвознавства. У статті використано такі загальнонаукові методи, як аналіз та синтез для розкриття театральних постановок 2022–2025 років, присвячених біографіям відомих представників національної культури, порівняльний метод – для аналізу категорій «біографізм» та «герой» у вітчизняній гуманітаристиці. **Наукова новизна.** У статті здійснено спробу висвітлити рефлексії біографізму видатних представників культури України в сценічному мистецтві на прикладі театральних постановок Києва, Харкова, Львова 2022–2025 років як засобу репрезентації національної ідентичності та її смислових конотацій. **Висновки.** У сучасних складних умовах розвитку українського суспільства ми спостерігаємо звернення в театральних практиках до біографізму представників національного мистецтва – Тараса Шевченка, Лесі Українки, Володимира Івасюка, Алли Горської та ін. Цей художній підхід дозволяє репрезентувати та транслювати соціуму такі культурні наративи, як боротьба, історична пам'ять, категорія справедливості, екзистенція народу, воля, автохтонність, поступальність та любов.

Ключові слова: гібридні загрози в культурі, національна ідентичність, театр, культурні наративи, біографізм, театральні практики України.

Reva Tetiana, PhD in Political studies, Associate Professor, Secretary of Academic Council of National Academy of Culture and Arts Management

Biographism in Ukrainian Theatrical Art in 2022–2025 as a Means of National Identity Representation

The purpose of the research is to analyse the reflections on the prominent representatives of Ukrainian culture biographies in modern theatrical practices in the period of 2022–2025. **The research methodology** applies an interdisciplinary approach, which allows using the academic works from literary studies, cultural studies, philosophy, and art history. The author uses general scientific methods such as analysis and synthesis to highlight theatrical performances of 2022–2025, dedicated to the biographies of well-known figures of national culture, and a comparative one to analyse the categories of 'biographism' and a 'hero' in humanities. **Scientific Novelty.** The article attempts to highlight the reflection of prominent representatives of Ukrainian culture biographism in the theatres, exemplified by theatrical productions in Kyiv, Kharkiv, and Lviv from 2022 to 2025, as a means of representing national identity and its semantic connotations. **Conclusions.** Thus, in the current complex conditions of Ukrainian society's development, theatrical practices increasingly turn to biographism of figures in national art – Taras Shevchenko, Lesia Ukrainka, Volodymyr Ivasiuk, Alla Horska, and others. This artistic approach enables the representation and transmission to society of cultural narratives such as struggle, historical memory, the category of justice, the people's existence, freedom, autochthony, continuity, and love.

Keywords: hybrid threats in culture, national identity, theatre, cultural narratives, biographism, theatrical practices of Ukraine.

Актуальність теми дослідження. Сьогодні, в складних умовах воєнної агресії, Україна постає перед низкою викликів, серед яких найнебезпечнішими виступають гібридні

загрози. Це зумовлено їх комплексною природою, яка спрямована на багаторівневу дестабілізацію демократичного суспільства асиметричним інструментарієм, який охоплює

всі сфери функціонування соціуму: політику, законодавство, економіку, інфраструктуру, оборону, інформаційний, соціальний та культурний домени. Останній посідає особливу позицію, адже перебуває на перехресті когнітивних та аксіологічних просторів.

У праці *The Landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model Public Version* виокремлено два аспекти гібридних загроз у культурному домені – це внутрішня та зовнішня культурна політика, або державна культурна стратегія. Зовнішня – спрямована на створення атракційного образу держави, натомість внутрішня – на закріплення норм певної національної ідентичності. Остання ж виступає водночас як об'єкт гібридних атак, так і засіб протидії їм у формі рефлексії категорії стійкості [14, 30].

Внутрішній аспект об'єднує державних і недержавних акторів, перші – представлені різними державними інституціями та установами, натомість другі – культурно-мистецькими практиками, що зумовлені розвитком громадянського суспільства та його цінностей. Саме за допомогою їх у суспільстві формується його культурний габітус, відчуття поступальності традицій та усвідомлення ідентичності. Прикладами таких практик в Україні можуть слугувати виставкові проекти: «Гривня. Більше ніж гроші», «Мистецтво після 2000-го. Глосарій», «Серце землі», «Алла Горська. Боривітер»; фестивальна діяльність, присвячена етнокulturі «Країна мрій», сучасним музичним та авторським проектам Kyiv Music Fest; ренесанс української класики в театрах України, звернення до творів Лесі Українки LISOVA (Одеська національна опера), Ліни Костенко «Маруся Чурай» (Київський національний академічний театр оперети), Григорія Сковороди «Пізнай себе» (Львівська національна опера), Ольги Кобилянської «Земля» (Національний академічний драматичний театр імені Лесі Українки), Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» та Григорія Квітки-Основ'яненка «Конотопська відьма» (Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка) та ін. Інтерес до культурної спадщини не обмежується лише літературними творами, а розширюється на біографії самих митців чи історичні постаті, що стали символами української культури та її сталого розвитку. Саме біографічний підхід у рефлексіях сучасних театральних постановок актуалізує для глядача поняття належності до певного культурно-ціннісного простору та

визначає його ідентичність, що й зумовлює потребу в його аналізі.

Аналіз досліджень і публікацій. В українській гуманітаристиці біографізм переважно висвітлено в літературознавстві, зокрема Л. Лисенко розглядає біографізм як концептуально-образну фігуру, яку автор застосовує для презентації спогадів чи історичних подій на прикладі Є. Сверстюка [8]. Ю. Левчук у контексті аналізу творів Лесі Українки зазначає, що біографізм – це певний фактор жанротворення. Дослідниця це пояснює особливостями взаємозв'язку життєвих практик та авторського тексту, виділяючи дві паралелі – «автор – текст» і «тип мислення – жанр». Ю. Левчук підкреслює важливість другого, адже саме мислення, детерміноване нашим досвідом, психологічним станом та знаннями, визначає форми рефлексії (жанри), до яких звертається автор під час проєктування реальності в художнє втілення [7, 128]. Науковці С. Коршукова та С. Кобута розкривають біографізм як інструмент порівняльного методу різних письменників на прикладі І. Багряного та Дж. Орвелла [6]. В. Вовкун розглядає аспект відображення автобіографізму на прикладі саморефлексії художника О. Богомазова [2].

Вплив біографізму у філософській думці ХХ століття та дискурс навколо нього розкриває В. Менжулін у контексті дослідження творів представників структуралізму 1960-х років, які висловлювали ідеї «смерті автора» та здійснювали спробу вивести філософію за межі суб'єктивізму, звільняючи її від досвідів та звертаючись до кантівських аргіогі для висвітлення об'єктивного середовища. Дослідник звертається до практик французьких філософів, а саме Луї Альтюссера, Ролана Барта та Мішеля Фуко [9, 11]. Незважаючи на наявність праць, присвячених біографізму, більшість з них написана в контексті герменевтики та літературознавства, що зумовлює актуальність нашого дослідження в ракурсі сценічного мистецтва та його застосування в репрезентації національної ідентичності.

Мета статті – проаналізувати рефлексію біографій видатних представників культури України в сучасних театральних постановках 2022–2025 років.

Виклад основного матеріалу. Одним з перших у сучасній філософії та культурній антропології, хто здійснив спробу висвітлити роль особистості у формуванні національної

ідентичності, був шотландський філософ Томас Карлайл у своєму есе «Герої та героїчне в історії». Автор презентує концепт «героїчного» через біографізм відомих представників європейської культури. Зокрема, Т. Карлайл через постать розкриває особистість як носія цінностей та ідентичності національної або етнічної, на прикладі легендарного поета Роберта Бернза, як шотландська натура втілилась у британській культурі. Він виділяє, що поет репрезентував такі цінності, як гумор, щирість, стійкість та непереборність. На думку Т. Карлайла, гумор споріднює його з одним з відомих ораторів кінця XVIII століття Оноре Мірабо, який став одним з лідерів великої французької революції, а непереборність та стійкість – із всевидящим Одіном, що готується до Рагнароку. У цьому контексті поет постає як героїчне, що розкривається в певних історичних умовах завдяки набуттю фактору поклоніння (героїзації), яке змінити неможливо: «благословенне (сонцесяйне) чи неблагословенне (буревійне) з різницею впливу на світ» [5]. Його сприйняття визначає свобода волі людини. Дослідник підкреслює в Р. Бернза силу слова як інструмент творення світогляду людини і нації загалом, яке подібно свічці покаже людину, але не змінить її [5]. Саме різні соціально-історичні умови та обставини їх рефлексії зумовлюють і варіативність відомих особистостей та їх позиціонування в національній культурі.

Для українського сценічного мистецтва питання звернення до історичних постатей, їх впливу на розвиток держави та символічні конотації, що транслюються їх образами не новизна, адже зараз у репертуарній текстурі ми знаходимо вистави про королеву Марію Стюарт, композиторів Ф. Шопена та Н. Паганіні, імператора Калігулу, національну героїню Жанну д'Арк, співачку Едіт Піаф тощо. При цьому спостерігаємо активізацію пошуків ствердження національної ідентичності крізь призму висвітлення біографій українських діячів та їх сценічні інтерпретації, що зумовлює потребу в детальнішому їх розгляді.

Минулого року за підтримки Німеччини та її Українського Іете-Інституту Харківський академічний театр імені Тараса Шевченка «Березіль» звернувся до творчості Тараса Шевченка. 7 липня 2024 року він представив «шоу-виставу», присвячену біографії та ідеям кобзаря в авангардистській формі – «Шевченко 2.0.» – відеоінсталяції, дизайнерські костюми та музика, об'єднані

відомою постаттю. Ця вистава – сценічне втілення п'єси Дмитра Тернового, який написав, ґрунтуючись на щоденниках Т. Шевченка. До креативної команди увійшли режисер Олександр Ковшун, автор пісень Борис Гриньов, костюми та сценографію створив художник Костянтин Пономарьов, який одягнув поета в «синій комбінезон у жовтому кожусі». Головних героїв зіграв Андрій Остапенко (El Kravchuk) та Михайло Терещенко. На думку постановників, ця вистава є певною мірою розвінчуванням стереотипного образу поета та позиціонування його як реальної постаті, що рефлексувала у своїх творах історичний досвід та буденність [13]. У літературознавстві інтерпретації Т. Шевченка як міфотворця наявні у творі професора Гарвардського університету Г. Грабовича «Шевченко як міфотворець» [4] та Леоніда Плюща «Екзод Тараса Шевченка. Навколо "Москалевої криниці"» [10]. Також цей культурний продукт є маніфестацією стійкості Харкова в протистоянні з агресором, де мистецтво виступає одним з головних засобів підтримки та розуміння культурної травми.

Другим мюзиклом, присвяченим біографії визначної постаті національної культури, є вистава Національного академічного українського драматичного театру імені Марії Заньковецької «Червона рута» (2024). У режисурі Максима Голенка розкрито шлях становлення зірки української естради Володимира Івасюка, чиє життя трагічно завершилось у віці 30 років. Вистава створена за театральною адаптацією сценарію Наталії Ворожбит, чиї твори характеризуються натуралізмом, сенсуалізмом у симбіозі з чуттєво-етичними наративами. Для ширшого художнього втілення дійові особи не мають прізвищ і представлені іменами (Володимир, Софія, Толя, Ольга, Люда) або посадами чи статусом (мати, батько, секретар обкому, поет), що дозволяє вкладати в них певні цінності, які вони транслюють як герої або їх антагоністи. Музика Володимира Івасюка, його кульмінація «Балада про мальви» та абстрактні декорації з елементами бетонних плит з ретроелементами (радіо, фортепіано), які розробила сценографія Юлія Заулична, спроектували на сцені теперішні події, що створювало ефект поступальності спадку композитора для сучасного покоління. Ця постановка є зразком артколаборацій театру із запрошеними акторами Марком Дроботом та Риммою Зюбіною [1].

Одним з прикладів використання біографізму для репрезентації культурних

цінностей та ствердження національної ідентичності в хореографічному мистецтві може слугувати балет-біографія «Леся», прем'єра якого відбулася в лютому 2025 року. З огляду на звернення української гуманітарної та артспільноти до творчості Лесі Українки ця вистава являє собою художню візію її становлення як особистості в переплетінні із життєвими подіями. Балет презентувала компанія Art Ballet Company, автором лібрето та постановником виступив один з найвідоміших представників сучасного українського неокласичного балету Артем Шошин. Образи головних героїв втілили солісти Національної опери України – Наталія Мацак, Сергій Кривоконь та Ілля Морозов. Вистава розкриває життя поетеси від дитинства до дорослої драми, що відобразилась в образах Одержимої та Мавки в переплетінні з постатями, що вплинули на неї: Михайло Драгоманов, Олена Пчілка, Сергій Мержинський та ін. Постановники втілюють цей задум на перехресті трьох мистецтв – музики, літератури та хореографії, тобто розкривають сюжетне панно в супроводі віршів Лесі Українки та творів Ф. Шуберта [3].

До методу біографізму для створення постановок звертається українська режисерка Юлія Кратко. Після початку повномасштабного російського вторгнення вона презентувала три авторські вистави театру «ШАРЖ», присвячені відомим постатям української культури – «Плід самого себе», «Перший вінок» та «Вітражі долі». Перша – присвячена представнику неовізантійзму М. Бойчуку (фото 1), друга – феміністичному руху України на перетині XIX–XX століть, а третя – художниці, шістдесятниці Аллі Горській (фото 2).

Режисерка обирає біографізм як основу створення сюжетної лінії твору, звертаючись або до всього життєвого шляху головного героя, як у випадку з роботою «Плід самого себе», або його епізодів. Ці вистави являють собою триптих свободи як екзистенційної складової людського буття та національної ідентичності, який розпочинається сценічною постановкою епістолярного дискурсу «Перший вінок» та пошуків громадських діячок другої половини XIX століття Наталії Кобринської у виконанні Вероніки Смоліков та Олени Пчілки, яку втілила Вероніка Князь, ролі жінки у тогочасній спільноті та права на самовираження. Другою частиною триптиху є образ Михайла Бойчука як «піліграма» в авангардистських течіях образотворчого

мистецтва, що переплелися з айконічним відображенням буденності людини.

*Фото 1. Вистава «Плід самого себе».
У ролі Михайла Бойчука – Давид Тищенко
Джерело: світлина Дар'ї Рудь*

*Фото 2. Вистава «Алла Горська. Вітражі долі».
У ролях: А. Горська – Катерина Редчиць,
співробітниця КДБ – Вероніка Князь
Джерело: світлина Дар'ї Рудь*

Фінальною частиною триптиху є постановка «Алла Горська. Вітражі долі», яка розкриває постать художника в мистецтві та правозахисному русі. Фабула побудована навколо допитів А. Горської та її боротьби за захист національної культури, починаючи з участі у створенні вітражів «Шевченко. Мати» поряд з митцями О. Заливахою, Л. Семикіною, Г. Севрук, Г. Зубченко. Вітражі були розроблені для Київського національного університету імені Тараса Шевченка, однак у 1964 році перед відкриттям тодішнє керівництво закладу знищило їх через відверто «буржуазний націоналістичний» характер. Ця

вистава була презентована спільно з Благодійною організацією «Фонд Алли Горської та Віктора Зарецького», яку очолює Олена Зарецька, головну роль виконала – Катерина Редчиць. 22 травня 2025 року відбувся символічний показ вистави на базі Національної наукової бібліотеки імені М. Максимовича за підтримки ректора КНУ імені Тараса Шевченка професора В. Бугрова [12]. Цей захід відбувся в межах вшанування пам'яті традицій шістдесятництва щодо шевченківських урочистостей та сучасної боротьби українського мистецтва за свою автентичність та звільнення від колоніальних стереотипних патернів.

Триптих Ю. Кратко є своєрідною авторською візією протистояння митця панівній державній системі, що в різних варіантах встановлювала фрейми для реалізації творчого потенціалу митця у формі обмеження прав жінок, свободи слова, свободи художнього самовираження та ціннісної рефлексії реальності.

Наукова новизна. У статті здійснено спробу висвітлити рефлексію біографізму видатних представників культури України в сценічному мистецтві на прикладі театральних постановок Києва, Харкова, Львова 2022–2025 років як засобу репрезентації національної ідентичності та її смислових конотацій.

Висновки. Отже, у сучасних складних умовах розвитку українського суспільства, ми спостерігаємо звернення в театральних практиках до біографізму представників національного мистецтва – Тараса Шевченка, Лесі Українки, Володимира Івасюка, Алли Горської та ін. Цей художній підхід дозволяє репрезентувати та транслювати соціуму такі культурні наративи, як боротьба, історична пам'ять, категорія справедливості, екзистенція народу, воля, автохтонність, поступальність та любов.

Стаття підготовлена в межах реалізації проекту Erasmus+ «Академічна протидія гібридним загрозам» (Academic Response to Hybrid Threats, WARN) 610133-EPP-1-2019-1-FI-EPPKA2-SBHE-JP, що фінансується за підтримки Європейської комісії.

Література

1. Аронова В. Івасюк проти радянської влади: як створювався мюзикл «Червона рута». *ТyКиїв*. 18.11.2024. URL: <https://tykyiv.com/misteckij/ivasiuk-proti-radianskoyi-vladi-iak-stvoriuvavsia-miuzikl-chervona-ruta/> (дата звернення: 05.04.2025).

2. Вовкун В. Самоаналіз митця як чинник обґрунтування теоретичних концепцій (на прикладі творчості О. Богомазова). *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. 2009. 22. С. 79–87.

3. Голинська О. У Києві відбулася прем'єра балету-біографії «Лєся» від Art Ballet Company. *Музика*. 04.02.2025. URL: <https://mus.art.co.ua/ukyievi-vidbulasia-prem-iera-baletu-biohrafii-lesia-vid-art-ballet-company/> (дата звернення: 05.04.2025).

4. Грабович Г. Шевченко як міфотворець. Поет як міфотворець. Семантика символів у творчості Тараса Шевченка. Київ, 1991; 1998. 211 с.

5. Карлайн Т. Герої та героїчне в історії. *Всесвіт*: український журнал іноземної літератури. URL: <https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/980/41/> (дата звернення: 01.04.2025).

6. Коршукова С., Кобута С. Біографічні паралелі як підстава типологічного вивчення творчості Джорджа Орвелла та Івана Багряного. *Питання літературознавства*. 2014. №89. С. 256–265.

7. Левчук Ю. Біографізм як чинник жанротворення (на матеріалі творчості Лесі Українки). *Питання літературознавства*. 2014. Вип. 89. С. 126–136. DOI: 10.31861/pytlit2014.89.126.

8. Лисенко Л. І. Біографізм як концептуально-образна фігура в публіцистиці Євгена Сверстюка. *Світ соціальних комунікацій*. 2011. Т. 1. С. 158–161.

9. Менжулін В. Структуралізм, «смерть автора» і біографізм. *Magisterium*. 2010. №39. С. 12–19. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149237322.pdf> (дата звернення: 01.04.2025).

10. Плющ Л. Екзод Тараса Шевченка. Навколо «Москалевої криниці». Едмонд, 1986. 331 с.

11. Рева Т. Культурні цінності як інструмент гібридних загроз. *Новітні дослідження культури і мистецтва: пошуки, проблеми, перспективи*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистец. ; Наук. тов. студ., асп., доктор. і молод. вч. Київ. Київ : НАКККиМ, 2023. С. 138–140.

12. Семенець О. 22 травня: день пам'яті, свободи і спадкоємності. *Фонд Алли Горської та Віктора Зарецького*. 27.05.2025. URL: <https://horska-zaretskyi.com/event/22-travnya-den-pamyati-svobod-i-spadkoyemnosti/> (дата звернення 29.03.2025).

13. Шевченко 2.0 : вистава. Харків, 2024. URL: <https://www.theatre-shevchenko.com.ua/performance/s/shevchenko-2.0> (дата звернення 29.03.2025).

14. Giannopoulos G., Smith H., Theocharidou M. The Landscape of Hybrid Threats: A conceptual model, EUR 30585 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021. DOI: 10.2760/44985, JRC123305.

References

1. Aronova, V. (18.11.2024). Ivasiuk against Soviet Power: How the Musical *Chervona Ruta* was Created. *TyKyiv*. Retrieved from: <https://tykyiv.com/mi>

steckij/ivasiuk-proti-radianskoyi-vladi-iak-stvoriuvav sia-miuzykl-chervona-ruta/ [in Ukrainian].

2. Vovkun, V. (2009). Self-Analysis of an Artist as a Factor of Theoretical Concept Formation (On the Example of O. Bohomazov's Work). *Current Problems in the History, Theory and Practice of Artistic Culture*, 22, 79–87 [in Ukrainian].

3. Holynska, O. (04.02.2025). Premiere of the Biographical Ballet *Lesia* by Art Ballet Company Took Place in Kyiv. *Musyka: Internet-Journal*. Retrieved from: <https://mus.art.co.ua/u-kyievi-vidbulasia-premiera-baletu-biografii-lesia-vid-art-ballet-company/> [in Ukrainian].

4. Hrabovych, H. (1991; 1998). Shevchenko as Mythmaker. In *The Poet as Mythmaker: The Semantics of Symbols in Taras Shevchenko's Work*. Kyiv [in Ukrainian].

5. Karlain, T. (n.d.). Heroes and Heroism in History. *Vsesvit*. Retrieved from <https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/980/41/> [in Ukrainian].

6. Korshukova, S., & Kobuta, S. (2014). Biographical Parallels as a Basis for Typological Study of the Works of George Orwell and Ivan Bahrianyi. *Issues in Literary Studies*, 89, 256–265 [in Ukrainian].

7. Levchuk, Y. (2014). The Biographism as a Factor of Genre Creation (In the Material of the Lesia Ukrainka's Works). *Issues in Literary Studies*, 89, 126–136. DOI:10.31861/pytlit2014.89.126 [in Ukrainian].

8. Lysenko, L. I. (2011). Biographism as a Conceptual-Imagery Figure in the Publicism of Yevhen

Sverstiuk. *World of Social Communications*, 1, 158–161 [in Ukrainian].

9. Menzhulin, V. (2010). Structuralism, the 'Death of the Author' and Biographism. *Magisterium*, 39, 12–19. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/149237322.pdf> [in Ukrainian].

10. Pliushch, L. (1986). *Exodus of Taras Shevchenko. Around 'The Moskal Krynytsia'*. Edmond [in Ukrainian].

11. Reva, T. (2023). Cultural Values as a Tool of Hybrid Threats. *Recent Studies in Culture and Art: Challenges, Issues, Prospects*. Materials of the All-Ukrainian Scientific-Practical Conference. Kyiv, 138–140 [in Ukrainian].

12. Semenets, O. (27.05.2025). 22 May: A Day of Memory, Freedom and Continuity. Retrieved from: <https://horska-zaretskyi.com/event/22-travnya-den-pamyati-svobodi-i-spadkoyemnosti/> [in Ukrainian].

13. *Shevchenko 2.0: Performance*. (2024). Kharkiv, 2024. Retrieved from: <https://www.theatre-shevchenko.com.ua/performances/shevchenko-2.0> [in Ukrainian].

14. Giannopoulos, G., Smith, H., & Theocharidou, M. (2021). *The Landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model*, EUR 30585 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg. DOI: <https://doi.org/10.2760/44985, JRC123305> [in English].

Стаття надійшла до редакції 05.05.2025
Отримано після доопрацювання 06.06.2025
Прийнято до друку 16.06.2025